

Rudolf Valenta, restaurování a stavba varhan

se sídlem: Pod Špejcharem 694

156 00 Praha 5 - Zbraslav

IČO: 49669681

DIČ: CZ510304055

Návrh na restaurování varhan – restaurátorský záměr

Podrobný restaurátorský záměr, doplněný o nové poznatky po demontáži nástroje.

a) Umístění varhan

kraj: Středočeský

město: Zruč nad Sázavou

název objektu: farní kostel Povýšení Svatého Kříže

rejstříkové číslo zápisu v ÚSKP: č.83106/37, 130011

b) Vlastník varhan

Římskokatolická farnost Zruč nad Sázavou, zastoupená MgA.Mgr.P. Jaroslav Konečný

Popis varhan

Dvoumanuálový mechanický zásuvkový nástroj s pedálem postavil v roce **1797 Jan Jiří Španěl** z Rokytnice v Orlických horách pro farní kostel v Kunštátu.

Nástroj byl několikrát přestavován. Hrací stůl vestavěný do pozitivu, původní dispozice částečně změněna. Vzduchová soustava je v zadní části kůru. Nástroj je v havarijním stavu, napadení dřevěných částí červotočem je velmi rozsáhlé. Součástí restaurování je rozsáhlá rekonstrukce skříně a zhotovení restaurátorských kopií vzdušnic. Některé registry nekompletní, některé nepůvodní. Podle archivních pramenů byla dispozice následující:

I.man (C - c3, chromaticky 49 tónů)

Portunal	8´	dřevo
Quintadena	8´	cín
Salicional	8´	cínový rejstřík
Principal	4´	cínový prospektový rejstřík
Kvinta	3´	cínový rejstřík
Oktáva	2´	cínový rejstřík
Rauschquinta	1 2/3´	cínový rejstřík
Mixtura 3x 1´+2/3´+1/2´		cínový rejstřík

II.man (C - c3, 49 tónů)

Copula major	8´	dřevo
Copula minor	4´	dřevo
Nassata	3´	cín
Principál	2´	cínový rejstřík v prospektu

Pedál (C - a, chromaticky 22 tónů)

Subbas	16´	dřevěný rejstřík
Principalbas	8´	dřevěný rejstřík
Oktavbas	4´	dřevěný rejstřík

spojka přetahem klaviatury

Varhany mají mechanickou hrací i rejstříkovou trakturu a zásuvkové vzdušnice. Výška ladění varhan je 440 Hz, tlak vzduchu cca 55 mm WS.

c) Popis současného stavu varhan s uvedením závad a příčin porušení

Nástroj se zachoval v torzu, jsou dochovány frontální části skříně hlavního stroje a pozitivu, prospektové štoky, části vzdušnic a píšťalového fondu, části traktur.

d) Navrhovaný způsob restaurátorského zásahu

Cíl restaurování -

Vrátit varhanní stroj do původního stavu: obnovit původní dispozici, to znamená zhotovit kopie píšťalového fondu pro hlavní stroj pedál a pozitiv, obnovit plnou funkčnost hrací a rejstříkové traktury, zastavit působení dřevokazného hmyzu, provést sanaci a podle potřeby petrifikaci dřevěných součástí varhanního stroje a skříně, provést nezbytné opravy jednotlivých součástí s použitím dobových technologií a materiálů, zhotovit kopie dřevěných a cínových píšťal, nenávratně poškozené součásti vyjmout, podle potřeby nakonzervovat a uchovat pro kontrolu, zjistit a podle možností obnovit původní ladění a intonaci varhan, zjistit a podle možností obnovit původní či neadekvátnější tlak vzduchu.

Zhotovit kopie klaviatur a manubrií podle některého ze Španielových nástrojů (nabízí se Javornice, Lukavice či Rokytnice v Orlických horách, České Petrovice – Copuly a Quinta dena).

Restaurátorské zásahy podrobně:

Hrací stůl

- klaviatury budou zhotoveny jako restaurátorské kopie podle vzoru téhož autora
- manubria budou zhotoveny jako restaurátorské kopie podle vzoru téhož autora

Traktura

- bude restaurována, všechny původní dřevěné části se ozáří v radiální komoře
- konzervována prostředkem proti dřevokaznému hmyzu Aidol
- v případě rozsáhlého napadení opakovaně napuštěna Solakrylem
- veškeré kování abstraktů bude vyměněno za nové (mosaz 1,65 mm)

Vzdušnice

- vzdušnice pozitivu, manuálu a pedálu budou zhotoveny jako restaurátorské kopie podle vzoru Španielova nástroje v Častolovicích .
- přepracované štoky pozitivu a hlavního stroje budou navraceny do původního stavu
- píšťalnice a stoličky budou po ozáření a konzervaci napuštěny Solakrylem podle stupně napadení opakovaně, poté budou píšťalnice truhlářsky vyspraveny, případně rekonstruovány, vylity kožním kličem a napuštěny směsí vosku a damary.

- nové budou zhotoveny jako kopie
- všechny původní kované části, tj. přídržné a regulační šrouby, části registrové a hrací traktury, použitelné kované hřeby apod. budou ošetřeny tanátováním a mikrokrystalickým voskem a opět použity.

Píšťaly dřevěné

- všechny původní dřevěné píšťaly budou ozářeny v radiační komoře
- budou ošetřeny nátěrem proti dřevokaznému hmyzu
- praskliny a otvory po dřevokazném hmyzu budou vytmeleny a zabroušeny
- u silně napadených píšťal bude provedena petrifikace Solakrylem BT
- povrch píšťal bude napuštěn směsí včelího vosku a kalafuny s příměsí tvrdého vosku
- u krytých píšťal bude vyměněno okožení ladících zátek
- nepůvodní, chybějící nebo zcela zničené píšťaly budou po konzultaci s památkovým dozorem zhotoveny jako přesné kopie. Nově podle Španielova vzoru budou zhotoveny registry Copula major a minor v pozitivu a Portunal v hlavním stroji

Píšťaly cínové

- píšťaly budou omyty ve vlažné destilované vodě bez příměsí saponátu
- praskliny budou vyletovány včetně kontroly letovacích míst, jádra apod.
- vyletovány budou všechny později vyřezané ladičky či poškozená ústí a píšťaly budou upraveny na svoji původní délku.
- vyrovnají se všechny deformace korpusů píšťal
- povrchy píšťal nebudou leštěny
- nohy budou otevřeny na plný přívod vzduchu
- povrch bude po opravě ošetřen mikrokrystalickým voskem
- nově zhotovené píšťaly budou zhotoveny jako přesné kopie včetně poměrů směsi
- nově vyrobené píšťaly nebudou dále patinovány, ale budou přiznány jako repliky a označeny datem výroby a jménem cínaře. Rovněž jejich popis nebude záměrně připomínat autorův rukopis.

Vzduchové hospodářství

- všechny původní vzduchovody budou očištěny, zbaveny nátěrů a konzervovány proti dřevokazným škůdcům
- bude zhotovena replika klínového měchu podle historických předloh napojeného na nový elektrický ventilátor zn. Laukhuff.

Intonace a ladění

- doporučuji zachovat stávajících cca 440 Hz.
- ladící teplota bude určena dodatečně ve spolupráci s památkovým dozorem, vzhledem ke stáří nástroje doporučuji temperované ladění.
- intonace cínových píšťal bude prováděna na plný přítok vzduchu, pouze průlinkou
- při intonaci budou odstraněny všechny defekty v nasazování píšťal a vyrovnány píšťalové řady ve zvukové síle

Výčet technologií a použitých materiálů

Ve všech případech budou použity klasické technologie, odpovídající vzniku nástroje, klížení kostním nebo kožním kličem, vysazování sourodým materiálem, ručně dohoblováno, úpravy píšťal šetřící maximálně původní hmotu. Výměny píšťal za repliky pouze v nutných případech, nově dodané části budou zhotoveny jako přesné kopie ze stejného materiálu jak u píšťal dřevěných, tak cínových (u cínových píšťal bude proveden rozbor cínu).

Kůže: jehněčina, kozina, pergamen

Dřevo: borovice, lípa, buk, dub, smrk a pod.

Ostatní materiály: Solakryl BT, vosky, kalafuna, damara, ředidla, křída, pigmenty atd.

Archivní výzkum –

bude prostudován archivní materiál k dějinám těchto varhan, což může přispět k zpřesněnému zjištění, k jakým zásahům u nich došlo.

Průzkum dalších dochovaných varhan-

tohoto varhanáře by měl přispět k určení původního stavu varhan, pomůže zpřesnit, jaké materiály, technické a technologické postupy v uvedené době používal.

Průzkum nástroje po demontáži –

Potvrdil výše uvedenou dispozici a předběžný záměr.

Použité materiály –

detailní průzkum po zahájení prací i a srovnávací průzkum umožní zjistit, jaké materiály varhanář konkrétně při stavbě varhan používal. Z toho bude restaurování vycházet.

Návrh technologických postupů:

- konzervační roztoky (Katrid BQ, Aidol HWT, petrifikace Solakryl)
- čištění cínových píšťal vlažnou vodou bez příměsí saponátů, v některých případech chemicky (přetřeno šelakem), povrchová konzervace mikrokrystalický vosk.
- způsob snímání šelakových či bolusových nátěrů (líh, voda, odstraňovač, ředidla toluen, xylen - kombinace)
- příprava tmelů (karnaubský vosk, včelí vosk, kalafuna, terpentýn, pigmenty)
- způsob lepení kůží, dřeva apod. (klich kostní nebo kožní)
- způsob odstraňování rzi a konzervace kovových součástí (chemicky, tanátování)
- povrchová konzervace dřevěných a kovových píšťal (mikrokrystalický vosk, revax)
- způsob a použité materiály při restaurování píšťal (klich kostní nebo kožní, vosky, laky, sourodé materiály)

Vypracoval: Rudolf Valenta

Ve Zbraslavi dne 15. srpna 2009